

WALENBURG - nieuwe kansen voor een gemengde natuur

Sjef ten Berge

Het landgoed Walenburg (Langbroek) is anno 2007 een gebied dat met meer dan gemiddelde interesse de komende jaren in het oog gehouden moet worden. De bodem, komklei met oude rijnlopen in de ondergrond, is met meer en minder diepe slootjes en watergangen al eeuwen geen moeras meer. Het is een cultuurland van weilanden afgewisseld met essenakkers, populierenbossen en enkele populierenlanen met een vogelbevolking van nachtegalen, wielewalen, lijsters en een keur aan holenbroeders. Althans, dat was het beeld gedurende de laatste vijftig jaar van de twintigste eeuw. Daarbij komt ook, en dat moet maar weer eens gezegd worden, dat dit landschap van essenakkers, afgewisseld met weilanden, weinig voorkomt in Nederland en uniek is in Europa. Een deel van de 270 hectare essenhakhout van het Kromme-Rijngebied maakt deel uit van Walenburg. Ook de ecologie, anders dan die van de vogels, van deze essenakkers is zeer bijzonder. De stoven van de teruggezette essen helpen mee aan een microklimaat dat een zeer bijzondere mossengemeenschap mogelijk maakt (het touwtjesmosgezelschap). Het belang hiervan kan misschien alleen door deskundigen op de juiste waarde worden geschat.

De gegroeide samenhang in dit cultuur/natuurlandschap is sinds 2004 veiliggesteld. Toen zijn subsidiegevers en eigenaar overeengekomen de 19^e- en vroeg 20^e-eeuwse essenhakhoutcultuur te herstellen (was essenspaartelgen), het grasland natuurlijk te beheren en door middel van stuwtjes en dammetjes de waterafvoer uit het gebied te vertragen zodat in het voorjaar de drasheid zal toenemen en in de zomer geen water van twijfelachtige kwaliteit ingelaten zal hoeven te worden.

Deze drie pijlers, essenhakhout, natuurlijk grasland en tragere waterafvoer, behoeven misschien een beetje toelichting. Na de Tweede Wereldoorlog werd het essenhout beheerd door om de tien jaar alle stammetjes en takken op één na te kappen. Die ene was de spaartelg. Zo hoopte men zowel essenhout van boomkwaliteit te produceren als ook om takkenwerk voor zinkstukken, oeverbescherming en andere bestemmingen te hebben. Die bestemmingen zijn hedentendage op verschillende manieren achterhaald. Het is nu de bedoeling het hakhout om de zoveel jaar totaal te oogsten, te chippen en hoofdzakelijk te gebruiken voor het opwekken van groene stroom. Zo blijven de stoven van het hakhout in een betere conditie en dat is gunstig voor de zeldzame micro-ecologie van dit landschap. Eén echt essenbos zal blijven. Een enkel populierenbos staat ook in de planning, maar niet in percelen van één, twee of drie hectare zoals er waren.

Natuurlijk beheer van het grasland betekent éénmaal per jaar maaien en afvoeren, waardoor een langzame verschraling optreedt, vooral door het onthouden van bemesting. De beweiding zal een extensief karakter hebben. Dat is een breuk met het intensieve weidegebruik van de afgelopen vijftig jaar.

Het derde hoofddoel is de waterafvoer (regen- en kwelwater) pas boven een bepaald peil toe te staan door dammetjes en stuwtjes. Deze maatregelen gaan meer drassig terrein in het voorjaar opleveren. Dat en het aanleggen van grotere en

kleinere waterpoelen en boezems zal het inlaten van Rijnwater in de toekomst overbodig maken. Verschillende soorten amfibieën, de ringslang en vele moerasplanten zullen er de voordelen van ondervinden. Ook dit is een radicaal ander beheer dan dat van de afgelopen vijftig jaar met lage waterstanden in het voorjaar en inlaten van Rijnwater in de zomer voor de groei van gras en gewas. Het woonhuis Walenburg, de omringende tuinen en het weiland westelijk van dit particulier bewoonde terrein maken geen deel uit van het natuurplan zoals dat globaal hierboven staat.

Populierenaan op Walenburg - Sjef ten Berge

De vogelbevolking

Zonder twijfel zullen de terreinveranderingen een afspiegeling krijgen in de vogelbevolking. Om dat mettertijd vast te stellen en er een oordeel aan te verbinden lijkt het nuttig om de vogelbevolking zoals die de afgelopen eenentwintig jaar toevallig, maar wel systematisch, is opgetekend in een overzicht te bespreken.

Voor weidevogels is het nauwe coulisselandschap van het landgoed nooit een keuze geweest om te gaan broeden. Het was te weinig weids. Of dras en plas in het voorjaar daar verandering in gaan brengen, is de vraag. Die weidevogels broeden overigens wel binnen een straal van één kilometer in het meer open grasland.

De vogelsoorten die zijn bijgehouden op broedterritorium zijn niet de algemeen voorkomende jaarvogels als vink, koolmees, pimpelmees, roodborst, heggemus, merel en winterkoning. Evenmin zijn zomersoorten als zwartkop, tuinfluiter, fitis en tijtjaf geteld. Wel is er uitgebreid gelet op bosvogels die bijzonder waren (minder frequent). Door toevallige vragen over een sluipende terugloop van aan-

tallen zijn daar later enkele soorten aan toegevoegd, die de status "bijzonder" niet direct hebben. De zanglijster is daar een voorbeeld van, terwijl de boomkruiper een talrijke soort is die geschikt leek om de bosstatus van het terrein te monitoren en de teller wakker te houden in de vroege ochtenduren.

De broedterritoria werden bepaald aan de hand van kartering via SOVON-richtlijnen (F. Hustings e.a.). De telperiode loopt van 1985 tot en met 2006. Alleen in 2001, het jaar van de mond- en klauwzeerepidemie, is niet geteld.

De broedterritoria per groep

De verschillende soorten broedvogels zijn voor zover mogelijk in groepen bij elkaar gezet. Dat geeft meer overzicht en bespreekt gemakkelijker. Dat er een indeling is, is belangrijker dan de criteria die erachter zitten.

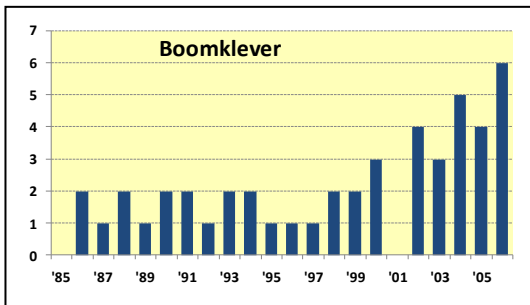
Groep 1 Houtzoekers (spechten, boomklever en boomkruiper)

De jaren negentig waren één groot feest voor de groep houtzoekers. De bijna volwassen populierenbossen en de eveneens op leeftijd gekomen lanen van dezelfde soort boden een rijke voedselkeuze.

De talrijkste specht, dat zal niemand verbazen, was de *grote bonte specht*. Met gemiddeld 9,6 territoria over 21 waarnemingsjaren (met een spreiding van 7 tot 12 per jaar). Alleen de *boomkruiper* was talrijker met 16,3 territoria gemiddeld en een spreiding van 14 tot 21. Het is deze laatste soort die de vroege wandelaar bij de les houdt. In terreingedeeltes waar andere soorten ontbraken kon je deze nog verwachten.

De *kleine bonte specht* doet het in verhouding hier ook zeker niet slecht. Het gemiddelde van 3,9 territoria (variatie 1 tot 7) is respectabel gezien zijn schaarse voorkomen. Alleen de sterk wisselende vocale activiteit (zie spreiding in waarneming) van jaar tot jaar doet vermoeden dat deze soort iets te vaak tevreden achteroverleunt.

De *boomklever* moet apart te boek gezet worden om dat woord maar eens te gebruiken. De vele beuken in het noordelijk deel rond Sandenburg zijn na lange jaren eindelijk de uitvalsbasis gebleken om het niet beukige terrein meer naar het zuiden te koloniseren. De grafiek (figuur 1) hieronder toont de aantallen territoria, maar die lopen min of meer parallel met de gebiedsuitbreiding van deze soort.

Figuur 1 Aantal territoria van de boomklever op Walenburg van 1985 tot 2007.

In 1984 en 1985 zijn er geen territoria genoteerd voor deze soort. Vervolgens blijven de territoria 14 jaar lang beperkt tot het beukengebied rond de Langbroekerdijk. Pas in 2000 valt in het centrale deel van Walenburg met de grote eik en enkele imposante wilgen een territorium te noteren. In 2006 ten slotte liggen de zes territoria gelijkmatig verspreid over het

telgebied. De imposante wilgen, waar de eerste kolonisatie begon, waren toen al gerooid.

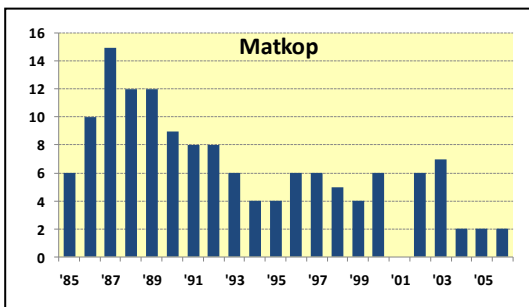
Een nieuwkomer in het gebied is de *groene specht*. Vanaf 1991 toen het eerste territorium een feit werd, is de soort niet meer weggeweest en na 1998 schommelt de stand tussen de twee en drie.

Om de overloop uit de bossen van de Heuvelrug te benadrukken, komt ook de laatste twee jaar de zwarte specht in de lente een partijtje meeroffelen en -lachen zonder echt territoriaal te worden.

Groep 2 Mezen

Zoals in de inleiding al gezegd zijn kool- en pimpelmees uitgebreid aanwezig. Ze vinden in de stobben van de spaartelgen een ruim woningaanbod. Ik heb ze niet systematisch geteld, maar wel de glanskop, matkop en staartmees.

De *glanskop* is met z'n gemiddelde broedpresentie van 1,3 over de hele reeks ver in de minderheid ten opzichte van de matkop met een territoriumgetal van 6,7.

Figuur 2 Aantal territoria van de matkop op Walenburg van 1985 tot 2007.

Toch is de *matkop* hier ter plaatse een daler (figuur 2). Elf territoria in de eerste vijf jaar en 3,8 in de laatste vijf suggereren dat er sprake is van tegenslagen. Zeker is dat het spaartelgenbeleid van het essenhout de vitaliteit van de stobben en daarmee het aanbod van nestruimtes ondermijnde.

De derde mees in het onderzoek, de *staartmees*, laat zich aan natuurlijke nestholtes weinig gelegen liggen. Met een gemiddelde van 4,3 territoria en een blik op de kaart blijkt de soort vaak aanwezig in de buurt van sleedoornstruwelen en dichte braamstruiken. Enige teruggang (3,6 territoria gemiddeld in de laatste vijf jaar) weerspiegelt misschien de afname van dicht struikgewas op de zuidelijke stukken van het terrein. Altijd leuk deze sjirpende balletjes als een soort vliegende pretlolly's van de inventarisatieochtenden.

De derde mees in het onderzoek, de *staartmees*, laat zich aan natuurlijke nestholtes

Groep 3 Zomerzangers

De groep zomerzangers is een uitgebreide groep: boompieper, blauwborst, roodstaarten, lijsters, wiewaal, echte zangertjes, spotvogel, braamsluiper, grasmus, sprinkhaanzanger en krekeltzanger. Het enige gemeenschappelijke is hun zomer-gaststatus en het feit dat je toch wel echt van zingen kunt spreken.

De talrijkste soort van deze verzameling is de *zanglijster*. Pas vanaf 1994 is deze soort geteld. Begin jaren negentig waren er aanwijzingen voor een drastische achteruitgang (landelijke trend). Reden om de soort in de jaarlijkse rondgang te gaan beluisteren. Een gemiddeld territoriumgetal van 12,2 met uitbundige jaren van 15 en rustige jaren van 9 territoria komen hieruit naar voren. Nergens wordt

het beeld van een dalende trend bevestigd. Gelukkig is dat ook voor de *grote lijster* het geval met een gemiddelde van 7,2 territoria. Variërend van vijf tot tien territoria maar dan over 21 jaren heeft de grote lijster het goed op Walenburg. Hoge oude bomen in de nabijheid van grasland komen zowel tegemoet aan de gewenste nesthabitat als aan de favoriete voedselomgeving.

	Gemiddeld aantal territoria	
	1985-2003	2004-2006
Boompieper	0,0	6,0
Bosrietzanger	1,7	8,7
Grasmus	2,0	9,0
Spotvogel	1,6	4,3

Tabel 1 Gemiddeld aantal territoria van zomerzangers.

struiklaag door uitlopende stobben gecombineerd met grote open stukken is een ideaal broedterrein voor deze soorten, die zich dan ook niet bedacht hebben om de statistieken eens duchtig te schudden. Tabel 1 laat dat zien. Dat de kaalslag niet het karakter van een totale verwoesting had, blijkt uit het aantal spotvogel-territoria, dat maar liefst een factor 2½ groter wordt. De spotvogel is idolaat van open ruimte met dichte struiken ernaast en dat was in elk van de drie laatste jaren ruim aanwezig ondanks de kap.

Een zanger die niet deelt in de explosieve uitbreidingen en minder begaafd is wat de artistieke aspiraties betreft, is de *sprinkhaanzanger*. Wat hij echter aan gevarieerde expressie mist, maakt hij goed aan atletisch vermogen. In 1987 werd de stopwatch stilgezet op 77 seconden onafgebroken zang. Wel reageert ook deze zanger door aanwezigheid op capaciteitsaanwinst in voorgaande jaren. In de eerste negen jaar van de telperiode, toen er weinig werd gekapt, was hij alleen in 1987 present. In 1993, 1994 en 1995 werd er territorium gehouden op telkens een ander stukje terrein. In alle gevallen ging het hier om terreinstukjes waar twee jaar tevoren essen of populieren teruggezet of gerooïd waren. Na een periode van afwezigheid telde 2005 één en 2006 zelfs drie territoria. Een reactie op het feit dat in de jaren ervoor meer dan in andere jaren het terrein open was geworden.

Het meest bijzondere territorium op Walenburg, voorlopig ooit, betreft een neef van de sprinkhaanzanger, de *krekelzanger*. In 1992 was deze oostelijke soort aanwezig in het terreingedeelte dat ook wel eens door de sprinkhaanzanger als gebied geclaimd was.

De *blauwborst*, ook een eenling, maar in Nederland niet zo opzienbarend als de krekelzanger, heeft in 2006 geen territoriumstatus behaald. Toch wil ik hem noemen, omdat de soort door mij nog niet eerder op het terrein waargenomen was en in een geschikte broedomgeving zat te zingen. Die geschikte broedomgeving (struik als zangpost, kale grond om te foerageren en dichte vegetatie om het nest te verstoppen) doet zich niet zo vaak op Walenburg voor. Op dat moment was het successiestadium na kap, een half ondergelopen pad met dichtgereden kale kleigrond en grassige ondergroei iets waar die blauwborst even voor ging zitten.

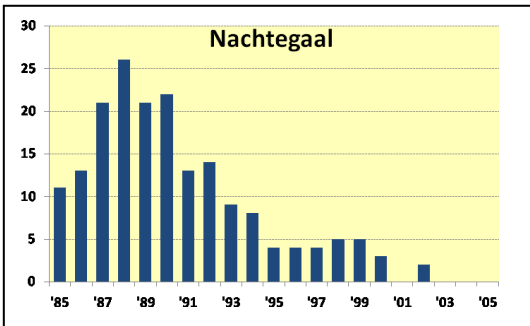
Twee nauwe verwanten van de blauwborst, de zwarte en de gekraagde roodstaart, zijn onregelmatige broeders. De *zwarte roodstaart* had vijfmaal een territo-

rium: in 1992, 1994, 1999, 2004 en 2006. Een echte bosvogel was hij daarbij niet omdat er een duidelijke relatie met de bebouwing was, maar die bebouwing was toch wel erg geïntegreerd in het bos. De *gekraagde roodstaart* heeft slechts eenmaal (1988) territorium gehouden.

Tenslotte, als laatste kleine zingende zomersoort, de *braamsluiper*. Ook deze broedt graag naast een open vlakte in de dichte struiklaag. In het geval van Walenburg zijn we snel met deze soort klaar. In 1985 in de nabijheid van het coöperatiegebouw en in 2003, twee jaar na het terugzetten van een langgerekt kavel es, is er langs de oostrand van het telgebied gebroed.

De kampioenzangers van Walenburg en aangrenzende landerijen zijn, als we de lijststers even buiten mededinging houden, de nachtegaal en de wiewelaar. Eigenlijk waren zij de kampioenen. Op dit moment zijn ze hier niet meer als broedvogel aanwezig. Een tegenovergestelde statistiek als bij boompieper en bosrietzanger is hier aan de orde. Met dit verschil, dat de teruggang van de nachtegaal geleidelijk maar zeer nadrukkelijk geweest is en die van de wiewelaar pas van de laatste jaren dateert.

De tijdreeks van de *nachtegaal* laat de teloorgang zien (figuur 3). Het is hard om te zien hoe na het hoogtepunt van 1988 (26 territoria) dertien jaar lang territorium

Figuur 3 Aantal territoria van de nachtegaal op Walenburg van 1985 tot 2007.

na territorium wordt prijsgegeven. Het jaar 2003 is het eerst jaar van de grote afwezigheid. Het terrein is hiermee geen uitzondering op de landelijke trend: in het binnenland steeds minder en in de duinen steeds meer nachtegalen. Niet alleen verdroging en gebrek aan dichte bodemvegetatie zijn de oorzaken van dit "uitsterven".

De afname van de *wiewelaar* treedt pas de laatste jaren op. Het hakken van de populieren hakt ook in op het wiewealbestand, dat gemiddeld 4,8 territoria over 21 jaar had. Na 2002 komt het niet verder dan de reeks 1-2-3 in respectievelijk 2003, 2004 en 2005 als een soort opmaat naar de verdwijning. De kroonlaag van uitgestrekte oude populierenbossen vormt het broed- en voedselbiotoop van de wiewelaar. Het is de vraag of kleine populierenopstanden genoeg draagkracht voor ook maar één paar hebben. Die kleine bestanden aan populieren zijn er ook in de nieuwe plannen nog wel.

Groep 4 Vliegenvangers

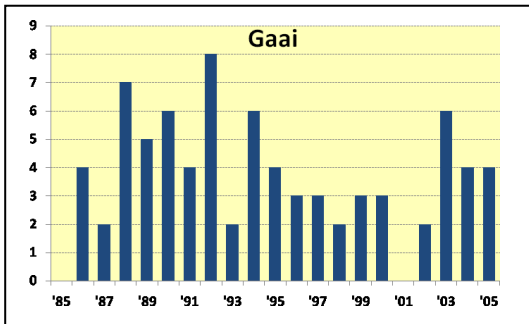
De groep vliegenvangers heeft met de *grijze vliegenvanger* z'n belangrijkste vertegenwoordiger op Walenburg. Met z'n onopvallende zang is deze soort in de beginjaren misschien enigszins onderteld. Waar eiken aanwezig waren, kwam hij vanaf begin mei tot zingen. Als er dan ook nog een koeienstal in de buurt in be-

drijf was, zoals naast het woonhuisperceel aan de Langbroekerdijk, kwam het tot onwaarschijnlijk hoge presenties. De 28 territoria in 1988 en 1989 lagen voor ongeveer één derde deel binnen 100 meter van de stal. In die jaren was het totale aantal territoria tweemaal zo groot als het gemiddelde over alle jaren van de telling.

De *bonte vliegenvanger* heeft slechts tweemaal een territorium gehad (1985 en 1989). De laan aan de noordkant van Sandenburg en de oprijlaan van Walenburg waren in die volgorde de locaties.

Groep 5 Kraaiachtigen

De kraaiachtigen zijn niet systematisch geteld, op de gaai na. De *zwarte kraai* broedt elk jaar met meerdere paren op het terrein. Tot vreugde van de buizerd die in latere jaren een begin voor een nieuw verblijf heeft.

Figuur 4 Aantal territoria van de gaai op Walenburg van 1985 tot 2007.

De *gaai* is lastig om te inventariseren, omdat uitgesproken territoriaal gedrag nauwelijks bestaat bij deze soort. Stiekem gevlieg, schelle alarmkreten en groepsbalts tellen allemaal mee om later te beoordelen. Een gemiddeld aantal territoria van 4,3 over twintig jaar uiteenlopend van 2 in een mager jaar tot 8 in een luidruchtig seizoen is er uit tevoorschijn gerekend (figuur 4).

Groep 6 Vinkachtigen, gorzen en ringmussen

Op de inventarisatierondes zijn de echte vinken, zoals al vermeld in de inleiding, niet geteld. Groenling, goudvink, appelvink en wat de gorzen betreft de geelgors zijn of waren territoriumhoudend.

De *appelvink*, geen echt luidruchtige soort, kon ik pas in het begin van de jaren negentig, toen ik z'n zang beter leerde onderscheiden tegen de achtergrond van het overige vogelkoor, op z'n aanwezigheid betrapten. Vanaf 1998 is hij elk jaar op de lijst komen te staan. In de acht waarnemingsjaren vanaf toen (MKZ-jaar 2001 niet) is hij met een gemiddelde van 2,8 territorium steeds aanwezig in globaal hetzelfde deel van het terrein. Dat houdt hij ook vol als de essenpercelen in dat gedeelte teruggezet worden, maar er voldoende hoog bos in de omgeving overblijft.

De *goudvink*, zeker in de broedtijd uiterst schuw en teruggetrokken, heeft totaal 11 territoria in de tien jaar tot en met 1994. In de jaren daarna brengt hij het alleen in 1998 tot één geregistreerd territorium. Daarna is hij regelmatig in maart gesignaleerd (2002 - 2003 - 2004) zonder dat er een broedvogelstatus aan ontleend kon worden. Misschien weet de soort zich prima te verstoppen, maar het kan ook zijn dat de toenemende rooiactiviteiten in het voorjaar en het minder

voorkomen van sleedoornstruwelen een rol speelden.

De *putter*, geen liefhebber van essenakkers en populierenbossen in gevorderde stadia van ontwikkeling, reageert wel op het ontstaan van struikgewas na terugzetting of weghalen van ondergroei. In de eerste dertien jaar was er slechts tweemaal een territorium (1990 en 1993). In de acht jaar daarna komen er negen territoria op de kaart (1998 twee en in 2005 drie).

Ringmussen zijn niet systematisch geteld, maar vooral de laatste tien jaar zijn ze langs de Langbroekerdijk direct westelijk van de woontoren Walenburg elk jaar aan het kwebbelen tijdens de ochtendrondjes.

De *geelgors* tenslotte is na het verdwijnen van een opslagplaats van voederzaad voor de fazanten in 1986, nog twee jaar aanwezig geweest: 1987 en 1989 met vier territoria in elk jaar. Vóór die tijd, in 1985 en 1986, was hij er met 12 en 11 territoria uitbundig aanwezig. De afwezigheid in 1988 is een raadsel.

De *rietgors* heeft het nooit tot een territorium gebracht. Wel werd de soort in het vroege voorjaar als doortrekker gezien. Meer dan een handvol waarnemingen in 21 jaar is er niet.

Groep 7 Roofvogels

Wat de groep roofvogels betreft wisselen aan- en afwezigheid elkaar zo af dat afwezigheid meer regel is en aanwezigheid een incidenteel karakter heeft. Zelfs deze bewering geldt niet voor het totaal van de groep.

In de getelde jaren is zonder meer de *buizerd* de meest aanwezige (én permanent) met een gemiddelde van 1,6 territoria. De populier en een enkele maal een kleinere eik waren de favoriete nestplaatsen. Door de rooiactiviteiten na 2000 raakte een paar wel eens tijdelijk ontheemd als ze in het voorjaar moest ontdekken dat hun bos inmiddels verdwenen was.

De *havik* kwam in 1989 voor het eerst in beeld als broedvogel. Sinds 1996 heeft hij op drie jaar na elk jaar 1 horst bezet. Ook in 2001 (geen inventarisatie) is er waarschijnlijk gebroed. Dat is af te leiden uit het feit dat er begin maart al plukresten van houtduiven te vinden waren. Als dit zich voordeed in andere jaren kon een maand later het territorium met zekerheid ingetekend worden op de kaart. Met zo'n havik in de buurt is het voor de *sperwer* een waagstuk om tot broeden over te gaan. Dat waagstuk is vastgesteld in 1999 en 2006. Het territorium lag in beide gevallen binnen een kilometer afstand. Nestcontrole behoorde niet tot de routine en dus is niet bekend of de jonge sperwers volwassen zijn geworden.

De wespendif heeft in drie zeer verschillende delen van het terrein in al die jaren zesmaal een nest bezet en jongen grootgebracht. Het gaat om de jaren 1994, 1996, 1999, 2000, 2004 en 2005. Buiten die jaren werd er in het begin van mei ook wel eens een wespendif gesignaleerd, maar tijdgebrek liet een intensievere controle om de locatie van het nest vast te stellen niet toe. Wanneer je toevallig in de buurt extra aanwijzingen krijgt, is het allemaal een stuk eenvoudiger.

Tenslotte zijn *torenvalk* en *boomvalk* beide twee keer in heel verschillende jaren op het terrein tot een territorium gekomen.

De nachtroofvogels zijn niet systematisch onderzocht. De *bosuil* broedde soms in een holle es, soms in een schuur aan de zuidkant van het terrein en soms in een holle wilg. Het tuinpoortgebouw van Walenburg was met z'n nisvormige toegan-

gen tot de tweede etage ook een geslaagde broedomgeving.

De *steenuil* heeft jaren gebroed in een bouwvallig schuurtje net buiten het terrein. Toen dat schuurtje eind jaren negentig gesloopt werd en de grotere schuur in de buurt niet toegankelijk was, betekende dat het einde van de aanwezigheid.

Overigens kent het Langbroekergebied nog steeds een goed op sterkte blijvende steenuilenstand. Dat kan lang niet van elke regio in Nederland gezegd worden.

De *ransuil* heeft aanwijsbaar slechts tweemaal (1987 en 1993) op dit terrein, in een essen- en een populierenbos gebroed. Met de verdragende snerpende bedelroep van de jongen zouden meer broedgevallen zeker opgevallen zijn tijdens de ochtendrondes.

Groep 8 Hoenderachtigen en duiven

Altijd hebben er *fazanten* gebroed. In het begin van de telperiode werden er exemplaren uitgezet, maar dat was na enkele jaren voorbij. Aan de roep van de hanen te oordelen (losse aantekeningen - er is niet gekarteerd) zijn er elk jaar wel een drietal territoria geweest.

Holenduif - Jan van der Greef

Bijzonder was de aanwezigheid van een groepje jonge *patrijzen* in juni 1997 in het zuidelijk deel.

Wel met de kaart geïnventariseerd zijn holenduif en zomertortel.

De *holenduif* broedde vaak in het beukenbos rond de woontoren en in de duiventil bovenin het gebouw bij de dakpartij. Tijdens hoogtij-jaren werd er over het hele terrein gebroed of territorium gehouden. De 21 jaren laten een gemiddelde presentie zien van 4,1 territoria. Topjaren waren 1996 en 1997 met elk 9 plaatsen die de holenduif voor zich opeiste. Het gemiddelde van de jaren 1994 t/m 2000 komt door twee jaren van 9, drie jaren van 6 en twee van 4 territoria uit op 6,3. De andere 14 jaren hebben een gemiddelde van 3,8. Veel broedgelegenheid in de populierenbossen die behoorlijk op leeftijd begonnen te raken zal zeker bijgedragen hebben aan het succes van

de topjaren. Ook de *zomertortel* met een gemiddelde van 0,8 territoria is door de jaren heen onregelmatig aanwezig. De topjaren 1992, 1998 en 1999 zorgen met 8 territoria voor de helft van het totale aantal. De overige 17 jaar leveren dus gemiddeld elke 2 jaar een territorium op. Toch is er de laatste zes jaar van de reeks maar één broedpoging geweest. Misschien is te weinig dekking op het terrein een verklaring.

De niet-broedvogels

Tijdens de ochtendronpjes was het onmogelijk ogen en oren gesloten te houden voor toevallige gasten op het terrein en dat is maar goed ook, want de charme van onverwachte ontmoetingen is een wezenlijk onderdeel van het plezier dat de wandelaar in z'n onderneming heeft.

De gasten zijn de ganzen, de doortrekkers in de lente en de zoogdieren in de gedaante van haas, ree en een enkele vos of bunzing.

De ganzen

De ganzenverzameling op Walenburg en het omringende land is er niet altijd in de telperiode geweest. Toen ze verschenen, ging het om drie soorten: de grauwe gans, de kolgans en de Nijlgans.

Hoewel de grauwe gans in principe oudere rechten heeft om in dit landschap op te treden, is de eerste ganzensoort die tijdens de ochtendrondes waargenomen werd, de Nijlgans geweest. Dat was in 1991. In de jaren erna was bijna altijd wel een luidruchtig paartje ergens op het terrein te horen. De grauwe gans verschijnt pas in 1993 en de kolgans in 1994.

	Grauwe gans	Kolgans	Nijlgans		Grauwe gans	Kolgans	Nijlgans
1985				1996		+	
1986				1997		11 juv	+
1987				1998	+	+	
1988				1999	+	+	
1989				2000		+	+
1990				2001	mkz	mkz	mkz
1991			+	2002	+	+	+
1992			+	2003	+	+	+
1993	+			2004		+	+
1994		+	+	2005	+		+
1995		+		2006	+	+	+

Tabel 2 Aanwezigheid van ganzen op Walenburg en omgeving.

Het overzicht in tabel 2 laat zien dat de aanwezigheid per soort niet een jaarlijkse vanzelfsprekendheid was na het eerste verschijnen. Aanwezigheid betekent hier in groepjes van drie tot acht gakkend rondvliegen. Alleen de Nijlgans opereert in paren. Soms was er een drietal. Tot broeden kwam het niet. Toch is er een keer (1997) een groep van 11 juveniele kolgenzen gesignaleerd. Waar die jongen uitgebreed zijn, was niet te achterhalen. In 2003 was er een nest met drie kolgenzeneren, dat al snel in de steek gelaten werd. Waarschijnlijk is het terrein veel te onveilig voor deze grondbroeders.

Doortrekkers en incidentele pleisteraars

Vooral tijdens de ochtendrondes in maart en april blijken er reizigers op het terrein te schuilen. In de eerste helft van maart zijn er houtsnippen. Zo'n houtsnip vliegt alleen op als je in zijn buurt een wat langer durende stop maakt. De koper-

wieken zwerven en foerageren door het terrein tot begin april al of niet in gezelschap van kramsvogels. Die kramsvogelgroepen worden steeds kleiner, maar enkelingen kunnen nog tot ver in april op het terrein blijven plakken. Half april is ook de tijd dat de beflijsters vanuit het zuiden komend tijdens de vroege ochtenduren een rustplaats zoeken in de populieren. Hierbij gaat het om enkelingen. Bijzondere ontmoetingen zijn die waar plotseling één of twee witgatjes opvliegen (1992 – 2003 - 2006). Altijd gebeurde dat tussen 10 en 20 april.

Andere steltlopers als tureluur en grutto, waren niet zozeer doortrekkers als wel burens van Walenburg. Hun baltsvluchten kwamen tot over het terrein van de ochtendrondjes. Een enkele keer was een grutto verdwaald in het grasland aan de zuidkant bij de provinciale weg. De indruk is dat er zeker de laatste jaren aanzienlijk minder activiteit van deze soort is.

Blauwe reigers stonden vaak 's ochtends de slootjes te inspecteren. Soms waren er geen, soms waren er vier ontmoetingen op een ochtend. Aalscholwers vlogen soms wel over, maar anders dan in de Wetering kwamen ze niet te water. De slootjes zijn te benauwd voor hen.

Een paar grote zilverreigers kwam medio april 2006 het terrein afspeuren. Misschien optimisme over het nieuwe beheer van Walenburg.

Eén bijzondere incidentele ontmoeting slaat niet op een vogelsoort en eigenlijk ook weer wel. De communicatietechniek van buiten Walenburg was ook binnen de grenzen te horen, toen een spotvogel een gsm-riedel in z'n territoriumzang verwerkte.

Zoogdieren

Wat zoogdieren betreft werd er niet echt gespeurd. Maar bij gekraak in het kreupelhout en bij beweging hoe dan ook kijk je even opzij. Zo komt het ervan dat je toch de reeën, hazen en de later plotseling opduikende konijnen gaat tellen. Het beeld dat zo ontstond over een reeks van jaren staat hieronder per soort. Niet elk jaar zijn reeën en hazen geteld.

Ree

Het staatje hieronder geeft per jaar het gemiddeld aantal reeën weer dat niet in dekking bleef op gewoon aan het grazen was (tabel 3). De rondes zonder ree zijn meegenomen in dat gemiddelde. Dubbeltellingen zijn niet uitgesloten. In de laatste jaren van de ochtendrondes was de dekking op het terrein aanzienlijk minder geworden door de kapactiviteiten. Waarschijnlijk is dat de reden van de geringe waarneming.

1985	X	1993	2,6	2001	mkz
1986	8,0	1994	4,0	2002	4,2
1987	7,5	1995	2,7	2003	3,0
1988	4,7	1996	4,8	2004	2,7
1989	4,0	1997	3,1	2005	0,8
1990	X	1998	5,3	2006	1,3
1991	X	1999	3,2		
1992	6,0	2000	3,7		

Tabel 3 Gemiddelde aantal reeën op Walenburg.

Haas

In de maanden maart en april (1^e helft) is de haas goed zichtbaar als hij zich in het grasland ophoudt. Daarna hangt het van toevalligheden en van de maaiperiode af. Als het gras meer dan kniehoog is, vallen zelfs de meest atletische sprongen niet op, als aan die sprongen al behoefte zou bestaan met zoveel dekking. Toch is er een gemiddelde presentie uit de waarnemingen te destilleren, waarmee de jaren (bij ongewijzigd maaibeheer) onderling vergelijkbaar zijn.

Pas in het voorjaar van 1993 is het vastleggen van aantallen begonnen. In tabel 4 staan de gemiddelde aantallen. Rondes met 0 waarnemingen zijn meegenomen.

Niet nagegaan in deze is of de trendbreuk na 1998 met een gewijzigd jachtbeheer te maken heeft. Dat lijkt wel de meest aannemelijke verklaring.

1993	15,7	1998	10,3	2003	1,2
1994	20,1	1999	3,5	2004	3,8
1995	12,6	2000	2,4	2005	1,0
1996	20,2	2001	mkz	2006	3,8
1997	7,7	2002	4,2		

Tabel 4 Gemiddeld aantal hazen op Walenburg.

Konijn

Jarenlang was het konijn afwezig. Natuurlijk mis je op een ochtendronde het nodige, maar als je op hazen let, zal ook het tweemaal zo kleine konijn toch wel eens in de kijker lopen. Op grond hiervan en van het gewone zien zelf mag aangenomen worden dat ze zich rond 1995 voor het eerst op het terrein bevonden. In mei en juni 1995 kwam ik ze tegen. In de daaropvolgende jaren was er altijd wel een handvol te zien. Na 2000 stopt de reeks plotseling. In welk jaar precies is niet duidelijk omdat in 2001 alleen in het begin van maart een ronde gemaakt is. Dat is te weinig om er iets mee te doen in dit verband.

Diversen

Vermeldenswaard is nog dat driemaal op een ochtendronde een vos gezien is (1986 - 1990 - 2002). Verder vertoonde zich wel eens een bunzing en in 1999 een verdwaalde eekhoorn.

Das en boommarter zijn 's morgens nooit op enige aanwezigheid betrapt.

Hiermee ben ik aan het einde gekomen van mijn Walenburgverhaal. Twee diergroepen die hier niet ter sprake kwamen, namelijk reptielen en amfibieën, zullen in de toekomst zeker profiteren van het nieuwe beheer. Soorten als groene kikker, poelkikker en ringslang die hier voorkomen zullen van de grotere vochtigheid profiteren. Het is te hopen dat we binnenkort ook de nachtegaal weer welkom mogen heten. Dat alleen al zou toch een passende beloning zijn voor de nieuwe lijn. Het is te hopen dat andere ontwikkelingen waar minder invloed op uitgeoefend kan worden, de hervestiging niet zullen frustreren. Buiten dat kijken we in het algemeen met belangstelling naar wat komen gaat.